

1 Inleiding tot de kern van het vermogensrecht

1.1 Inleiding vermogensrecht en opbouw van het BW in boeken

Dit studieboek behandelt *het vermogensrecht*. Het vermogensrecht is dat deel van ons recht dat zich bezighoudt met op geld waardeerbare rechten en plichten die iemand heeft, en vervult daarmee een belangrijk onderdeel van ons recht. Het vermogensrecht onderscheidt zich van het personen- en familierecht, dat ook rechten en verplichtingen creëert maar deze vertegenwoordigen geen economische waarde.

Amir heeft het eigendomsrecht van een huis en een vorderingsrecht jegens Jacob, aan wie hij geld heeft geleend. Dit zijn vermogensrechten. Amir heeft ook recht op zijn naam (voornaam/voornamen en geslachtsnaam), maar dit is geen vermogensrecht, want dit is niet op geld waardeerbaar. Daarnaast heeft Amir een hypotheekschuld aan de bank (een vermogensrechtelijke verplichting) en is hij zijn echtgenote trouw, hulp en bijstand verschuldigd (art. 1:81 BW). Dit is een plicht uit het personen- en familierecht.

Het vermogensrecht en het personen- en familierecht maken deel uit van *het privaatrecht*. Dit deel van ons recht regelt de verhouding tussen burgers onderling. Ook het ondernemingsrecht maakt onderdeel uit van het privaatrecht en geeft regels voor rechtspersonen. Het privaatrecht dient te worden onderscheiden van het *publiekrecht*, dat de verhouding regelt tussen overheid en burgers, zoals het staats- en bestuursrecht en het strafrecht.

Op veel dagelijkse situaties zijn privaatrechtelijke regels van toepassing. Een voorbeeld is het sluiten van een koopovereenkomst in een winkel of het doen van online aankopen via een webwinkel. Andere voorbeelden zijn het sluiten van een huurovereenkomst met de verhuurder van een studentenkamer of het sluiten van een arbeidsovereenkomst met een werkgever. Deze voorbeelden behoren tot het contractenrecht als onderdeel van het verbintenissenrecht. Naast het contractenrecht maakt het aansprakelijkheidsrecht onderdeel uit van het verbintenissenrecht. Een voorbeeld is het toebrengen van schade door Anna aan Martijn waardoor Martijn mogelijk recht heeft op schadevergoeding. Tot slot wordt in dit studieboek aandacht besteed aan het goederenrecht als onderdeel van het vermogensrecht.

Wanneer Maarten een lening sluit bij de bank en zekerheid vraagt voor terugbetaling dan kan afhankelijk van het soort goed een hypotheekrecht (bijvoorbeeld op een onroerende zaak: woning) of een pandrecht (bijvoorbeeld op een roerende zaak: auto) gevestigd worden. Het goederenrecht schetst de vereisten waaraan deze zekerheidsrechten moeten voldoen. In dit studieboek wordt aan de hand van casusposities en oefenmateriaal deze privaatrechtelijke stof nader inzichtelijk gemaakt en uitgelegd.

Het privaatrecht, toegespitst op het vermogensrecht, komt veelvuldig in het nieuws. Zo hebben de juridische gevolgen van de coronapandemie veel media-aandacht gekregen. Er zijn diverse andere voorbeelden: denk aan de schuldvraag met betrekking tot de vliegcrash met de MH17 (wie is aansprakelijk voor de schade als gevolg van die ramp?) of de Klimaatzaak Urgenda waarbij de Hoge Raad heeft geoordeeld dat de staat verplicht is om de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen. Gedegen kennis van de rechtsregels die van toepassing zijn op dergelijke gebeurtenissen en andere vermogensrechtelijke rechtsbetrekkingen is voor juristen én juristen in spe heel belangrijk.

In dit studieboek worden relevante vermogensrechtelijke leerstukken behandeld die de beginnend rechtenstudent in het wetenschappelijk onderwijs moet kennen en hanteren om de stap naar verdieping in een volgende fase van de studie goed voorbereid te kunnen zetten. Hiertoe worden onderwerpen belicht die studenten een duidelijk beeld geven van het vermogensrecht, worden knelpunten gesignaleerd die studenten moeilijk vinden, wordt naar een passende oplossing voor problemen gezocht en worden leerzame handvatten aangereikt om deze problemen te analyseren, te systematiseren en op te lossen. Dit boek beperkt zich niet tot enkel hoofdlijnen, maar geeft ook inzicht in relevante rechtspraak, speelt in op actuele juridische en maatschappelijke ontwikkelingen, is voorzien van illustraties en richt zich op casusbehandeling (zowel ontleend aan arresten van de Hoge Raad en hoven, uitspraken van rechtbanken als andere voorbeelden die de problematiek goed illustreren).

Het vermogensrecht in het BW

Het vermogensrecht is neergelegd in het Burgerlijk Wetboek (BW). Het BW omvat meer dan enkel het vermogensrecht. Zo is in Boek 1 het personen- en familierecht geregeld en in Boek 2 het rechtspersonenrecht.

Boek 3 behandelt het vermogensrecht in het algemeen en geeft regels die gelden voor alle subjectieve vermogensrechten, dat wil zeggen op geld waardeerbare rechten die een persoon kan uitoefenen, en voorziet in een aantal belangrijke begripsomschrijvingen, zoals wat verstaan wordt onder een 'goed', een 'zaak', een 'vermogensrecht', een 'registergoed' en 'goede trouw'.

Boek 4 gaat in op het erfrecht, dat naast een regeling van wat er gebeurt met het vermogen van iemand na zijn overlijden, ook familierecht bevat. Het zijn immers de familieleden van de erflater, die zijn vermogen erven, wanneer hij geen testament heeft opgesteld.

Boek 5 heeft betrekking op de zakelijke rechten, dat wil zeggen de absolute rechten, die tegenover eenieder kunnen worden ingeroepen en die slechts de voor menselijke beheersing vatbare stoffelijke objecten betreffen. Daarbij kunnen we denken aan een huis, een auto of een computer. Het zakenrecht vormt een onderdeel van het goederenrecht. Goederen omvatten zaken alsmede (subjectieve) vermogensrechten. Het goederenrecht geeft aldus niet alleen regels ten aanzien van absolute rechten op zaken, maar geldt ook voor absolute rechten met betrekking tot goederen die geen zaken zijn, zoals vorderingsrechten.

Boek 6 ziet op het algemeen gedeelte van het verbintenissenrecht en voorziet in bepalingen die voor alle verbintenissen van belang zijn. Het blijkt dan dat verbintenissen niet alleen rechtstreeks uit de wet (bijvoorbeeld onrechtmatige daad), maar ook uit partijafspraken (overeenkomsten) kunnen voortvloeien. Het overeenkomstenrecht is dan ook een onderdeel van het verbintenissenrecht.

Boek 7 betreft een aantal veelvuldig voorkomende bijzondere overeenkomsten (zoals koop), waarin de wet een nadere uitwerking geeft. In Boek 7A zijn vooralsnog enkele bijzondere overeenkomsten te vinden (zoals bruikleen) waarvan de intentie is deze na hercodificatie op te nemen in Boek 7.

Boek 8 is gewijd aan het vervoersrecht. Daarin is het vervoer van personen, goederen, het zee- en binnenvaartrecht, het luchtrecht en het wegvervoersrecht geregeld.

Boek 9 is gereserveerd voor regels ten aanzien van voortbrengselen van de geest, waarbij we kunnen denken aan het auteursrecht en de industriële eigendom. Wanneer en of dit boek er komt, is onduidelijk.

Boek 10 heeft als opschrift 'Internationaal Privaatrecht' en ziet op de kwestie welk rechtsstelsel van toepassing is indien een privaatrechtelijke rechtsverhouding een internationale dimensie heeft. Op basis van de regels wordt bepaald welke rechtsregels uit welk land relevant zijn. Een voorbeeld is een Nederlandse bestuurder, die in Duitsland een Belgische voetganger aanrijdt, die daardoor ernstig letsel oploopt en in Engeland wordt verpleegd. De vraag is dan welke rechtsregels uit welk land moeten worden toegepast op deze casus.

Opdracht

Blader eens door de verschillende boeken van het BW zodat u een beter beeld krijgt van de opbouw.

In dit studieboek houden we ons vooral bezig met het vermogensrecht, zoals neergelegd in Boek 3 (Vermogensrecht in het algemeen), Boek 5 (Zakelijke rechten) en Boek 6 (Verbintenissen in het algemeen). Bepalingen uit Boek 7 (Bijzondere overeenkomsten) zullen slechts sporadisch aan de orde komen. Boek 7 regelt, zoals hiervoor opgemerkt, een groot aantal veel voorkomende bijzondere overeenkomsten, zoals koop en ruil, schenking, huur, pacht, opdracht, bewaarneming arbeidsovereenkomst, aanneming van werk, borgtocht, vaststellingsovereenkomst en verzekering. De wet geeft hier een nadere regeling, voortbouwend op de algemene regels in met name de Boeken 3 en 6 BW.

1.2 Gelaagde structuur

De wetgever heeft bij de opzet van het vermogensrecht gekozen voor een indeling van algemeen naar bijzonder. Het meest algemene deel is Boek 3, dat een regeling geeft voor algemene regels met betrekking tot het vermogensrecht. De algemene vermogensrechtelijke bepalingen van Boek 3 kunnen we onderscheiden in twee categorieën.

Op de eerste plaats zijn er algemene bepalingen die voor het gehele vermogensrecht (dus zowel het goederen- als het verbintenissenrecht) van belang zijn. Gedacht kan worden aan onder meer begripsbepalingen (art. 3:1 e.v. BW), elektronisch vermogensrechtelijk rechtsverkeer (art. 3:15a e.v. BW), rechtshandelingen (art. 3:32 BW), volmacht (art. 3:60 e.v. BW) en rechtsvorderingen (art. 3:296 BW).

Op de tweede plaats gaat het om bepalingen van goederenrechtelijke aard. Daarbij kunnen we denken aan inschrijving van registergoederen (art. 3:16 BW), verkrijging en verlies van goederen (art. 3:80 BW), bezit en houderschap (art. 3:107 e.v. BW) en rechten van pand en hypotheek (art. 3:227 e.v. BW).

Boek 5 bevat een meer bijzonder deel ten opzichte van Boek 3 met de regeling van de zakelijke rechten, zoals eigendom, erfdiensbaarheden en erfpacht. Het criterium voor opneming in Boek 3 of Boek 5 is gelegen in het onderscheid tussen goederen en zaken. Het begrip ‘zaken’ gaat, zoals we gezien hebben, over de aanduiding voor stoffelijke voorwerpen, terwijl ‘goederen’ als algemeen begrip zowel zaken als vermogensrechten bestrijkt. De begrippen goed en zaak verhouden zich daarbij niet als onlichamelijke tot lichamenlijk zaak, maar als overkoepelend en bijzonder geval. De rechtsverhoudingen die betrekking hebben op vermogensrechten en lichamenlijke zaken vinden we in Boek 3, terwijl de rechtsverhoudingen die enkel betrekking hebben op zaken, zijn geregeld in Boek 5.

Wanneer we de vraag moeten beantwoorden waar is geregeld op welke wijze de eigenaar/verkoper van een scooter de koper tot eigenaar kan maken, moeten we kijken in Boek 3, dat hierover een gemeenschappelijke regeling geeft en wel in titel 4 (Verkrijging en verlies van goederen) en vervolgens in afdeling 2 (Overdracht van goederen en afstand van beperkte rechten). De algemene vereisten voor eigendoms-overdracht zijn opgenomen in artikel 3:84 lid 1 BW. De daarvoor vereiste levering is neergelegd in artikel 3:90 lid 1 BW (bezitsverschaffing).

Boek 6 geeft een regeling van het algemeen gedeelte van het verbintenissenrecht. Ook uit de plaats en opzet van Boek 6 blijkt weer de gelaagde structuur van het vermogensrecht (van algemeen naar bijzonder). Boek 6 is enerzijds een bijzonder deel omdat het verbintenissenrecht tot het vermogensrecht behoort en bouwt in die zin voort op Boek 3 dat, zoals we hebben gezien, het vermogensrecht in het algemeen regelt. Anderzijds is het een algemeen deel, omdat het voor alle verbintenissen gemeenschappelijke regels geeft. Het opschrift van Boek 6 luidt dan ook: *‘Algemeen gedeelte van het verbintenissenrecht’* en titel I gaat over *‘Verbintenissen in het algemeen’*. Daarin vinden we bijvoorbeeld een afdeling over wettelijke verplichtingen tot schadevergoeding (afdeling 10) die zowel de contractuele als

de niet-contractuele verbintenissen bestrijkt en eens temeer de samenhang tussen contractenrecht en aansprakelijkheidsrecht illustreert.

Na een titel met betrekking tot overgang van vorderingen en schulden volgen titels over onrechtmatige daad, verbintenissen uit andere bron dan onrechtmatige daad of overeenkomsten in het algemeen. Bij deze laatste is de obligatoire (verbintenis-scheppende) overeenkomst tot uitgangspunt genomen (art. 6:1 BW). Deze regeling kan eveneens van belang zijn voor andere meerzijdige vermogensrechtelijke rechtshandelingen, bijvoorbeeld familierechtelijke, bewijsrechtelijke of publiekrechtelijke overeenkomsten. Zie artikel 6:216 BW, dat luidt:

‘Hetgeen in deze en de volgende vijf afdelingen is bepaald, vindt overeenkomstige toepassing op andere meerzijdige vermogensrechtelijke rechtshandelingen, voor zover de strekking van de betrokken bepalingen in verband met de aard van de rechtshandeling zich daartegen niet verzet.’

De regeling van de wederkerige overeenkomst in afdeling 5 bevat weer een bijzonder deel omdat het zich richt op overeenkomsten waaruit voor beide partijen verbintenissen voortvloeien. De wederkerige overeenkomst is dus een species van de obligatoire overeenkomst, die op haar beurt weer een onderdeel is van de meerzijdige rechtshandeling. Boek 6 is vervolgens weer een algemeen deel ten opzichte van Boek 7 dat, zoals we hebben gezien, voor een aantal veelvuldig voorkomende bijzondere overeenkomsten een nadere invulling geeft (zie W.H. Boom, ‘Algemene en bijzondere regels in het vermogensrecht’, *RMThemis* 2003/6).

In Boek 7, titel 1 (Koop en ruil) worden bijvoorbeeld nadere regels gegeven voor de wederzijdse verplichtingen van koper en verkoper en gelden speciale voorzieningen voor de koop door een consument (consumentenkoop) ter bescherming van deze in de regel zwakkere partij. Een illustratie hiervan is artikel 7:15 BW, waarin is bepaald dat bij een consumentenkoop de verkochte zaak wordt vermoed gebrekkig te zijn indien het gebrek zich binnen zes maanden manifesteert. Dezelfde beschermingsgedachte vinden we terug in het huurrecht (Boek 7, titel 4), met name ten aanzien van de woonruimtebepalingen (art. 7:232-7:282 BW), zoals bij de huurprijsbepaling en de beëindiging van de huur door de verhuurder. Ook in het arbeidsrecht (Boek 7, titel 10) komen we veelvuldig bepalingen tegen ter bescherming van de werknemer, zoals bij opzegging of ontslag door de werkgever. De legitimatie voor deze bescherming van de consumentkoper, de huurder van met name woonruimte en de werknemer is te vinden in diens veelal economisch zwakkere positie en kenmerkt zich door deels dwingend recht, dat wil zeggen recht waarvan niet ten nadele van de zwakkere partij kan worden afgeweken.

1.3 Schakelbepalingen

Nauw verband houdend met de hierboven geschetste gelaagde structuur is het gebruik van schakelbepalingen. Hiervoor is uiteengezet dat ons vermogensrecht is opgebouwd volgens een gelaagde structuur van algemeen naar bijzonder. Deze